

APROFITANT-ME DE:
“EL PODER TRANSFORMADOR DE LA LECTURA”
de Laura Borràs

Contingut

Introducció	2
Justificació	2
La majoria de les capacitats ja les portem incorporades	2
Per a ser lector calen capacitats noves, apreses	3
La descodificació: hi ha qui la considera poc innovadora	4
La motxilla personal de llengua oral	5
L'escola, els infants i la llengua oral escolar	5
Què hi podria fer l'escola?	6
Com si res no hagués canviat	7
L'escola ho hauria de tenir en compte	7
Per a molts no, per alguns sí	8

Introducció

Potser algú pensarà que no és pas gaire bona idea, per part meva, aprofitar el llibre “El poder transformador de la lectura” de la Laura Borràs per exposar altres temes referits a la lectura i, per tant, a tothom a qui no li pugui semblar bé li demano que em disculpi (si és la Laura, encara més), però l’he trobat del tot engrescador, fins al punt que m’he vist obligat a aturar-me al final de la primera part, per la plana 63 (abans d’entrar a parlar d’autors i d’obres concretes). I m’hi he aturat perquè, des de feia unes quantes planes tenia una cuca de llum que m’anava donant voltes i em deia que, en aquesta primera part del llibre, s’hi descriuen uns denominadors comuns a tots els bons lectors. Si voleu, aquest trobar-hi uns denominadors comuns, sona una mica estrany, perquè al llibre no s’hi exposen específicament i, per tant, pot semblar com una excusa per a poder-me descabdellar, però què hi farem si és el que m’ha semblat. Ara, tot seguit, procuraré explicar-me una mica millor.

Justificació

El llibre està enfocat cap el món dels adults, però s’hi toquen alguns aspectes fonamentals i bàsics, sense els quals no hi ha cap mena de possibilitat d’esdevenir lector, i aquest és un tema prou engrescador. Sóc conscient que no és el mateix pensar en els adults o pensar què li aniria bé a un infant per a esdevenir lector hàbil (amb una bona lectura comprensiva), que és el que realment em preocupa.

Per tant, de fet, el que faig és aprofitar la primera part del llibre i fer una reflexió sobre la política pedagògica que, des de fa gairebé trenta anys, s’aplica als centres escolars i que, per a mi, és la responsable del gran percentatge de no-lectors i del deficient domini oral i escrit de la llengua.

Els resultats de cada final de curs ens demostren, a bastament, que la línia pedagògica que s’està seguint és relativament útil per als fills de les famílies acomodades, encara que no pas per a tots, només per aquells que als qui se’ls ha pogut dedicar, temps o cèntims, a complementar l’escola, però, per a tota la resta, només en part, els serveix, i així no hi ha cap mena de possibilitat de trencar el sostre que acompanya els infants que depenen bàsicament del que es fa a l’escola i, actualment, és un percentatge d’alumnes molt important.

L’escola és una eina de construcció social i si desenvolupés tot el seu potencial, el futur dels nostres infants deixaria de dependre del que fessin o deixessin de fer les famílies i, encara més, de les seves possibilitats socioeconòmiques o culturals.

La majoria de les capacitats ja les portem incorporades

Hi ha alguns aspectes i capacitats personals sobre els quals ningú s’hi pot atribuir cap mena de mèrit, s’hi ha nascut, em refereixo a si s’és més o menys intel·ligent (del tipus que sigui), si es té més o menys capacitat d’atenció, o més o menys força de voluntat, i tot de coses per l’estil que fan que un sigui com és, encara que és cert que al llarg dels

anys i d'acord amb les circumstàncies que ens van tocant viure, les anem polint, enfortint o debilitant, però les possibilitats ja les teníem, i no les teníem per cap decisió personal, sinó que les portàvem incorporades des del moment de nàixer, com la capacitat de veure-hi, de caminar o de parlar.

Hem de tenir en compte que, de forma majoritària, les possibilitats o no de desenvolupar les capacitats no depenen de decisions personals, sinó que són les circumstàncies que ens acompanyen des de infants i, sobretot, les del nostre entorn més proper les que ens han emmarcat-marcats més. És cert que, al llarg del temps, hi ha hagut decisions personals que han fet que se seguís un camí o un altre, però moltes menys de les que, aparentment, ens pot semblar.

És claríssim que l'entorn familiar condiona les possibilitats dels infants i fa que hi hagi diferències quasi abismals en la seva capacitat d'expressió i de comprensió oral i, també en el domini oral de la llengua escolar. Segons les condicions socioeconòmiques i culturals de la família l'infant disposarà d'una motxilla personal de llengua oral escolar més rica i ben farcida (encara que mai en tindrà prou per a poder aprofitar tot el que li ofereix l'escola) o una altra de gairebé buida i escarransida (que li comportarà greus dificultats en els seus intents per aprofitar el que l'escola li posarà a l'abast), i si l'escola no treballa de forma clara, decidida i prioritzant l'adquisició i la millora de la motxilla personal de llengua oral escolar de TOTS els seus alumnes, abdica d'una de les seves funcions bàsiques: ajudar a millorar la cohesió social actual i futura i, alhora, servir d'ascensor social, perquè sense uns bons fonaments no és possible construir un edifici sòlid.

Aquest resum pot semblar molt determinista, però som una barreja, i aquesta barreja la formen el conjunt de les nostres capacitats, passades pel filtre de les possibilitats que ens ha ofert el nostre entorn. Per sort per alguns, en l'entorn proper hi té un paper fonamental l'escola, però, per a molts i molts d'altres, l'escola hauria de canviar el seu rumb i prioritzar els fonaments i les estructures bàsiques del pensament, i tot plegat passa pel domini de la llengua oral escolar.

Per a ser lector calen capacitats noves, apreses

Pel que fa a lectura, a part de les capacitats personals que la poden afavorir o entrebancar-la, hi entren de ple dues capacitats bàsiques no naturals, i són les que li calen a un infant per a poder començar a ser lector i, alhora, iniciar-se en l'escriptura: la capacitat de descodificació i la motxilla personal de llengua oral escolar. Són capacitats socials adquirides, capacitats no naturals, i són fonamentals (la de la descodificació i la de la comprensió del que es descodifica, aquesta segona capacitat depèn de la motxilla personal de llengua oral escolar) i, sense les quals, no és possible ser lector i, encara menys, arribar a gaudir amb la lectura. Qui no les posseeix té moltes dificultats per esdevenir lector, de fet, li és pràcticament impossible.

Al llarg de les primeres planes hi ha una entrada fugissera en les capacitats indispensables per a poder ser un lector hàbil, com quan hi posa (p.13) que: “un escriptor i un lector arriben a comunicar-se quan la descodificació del missatge és efectiva.” o a la p.15: “Perquè, indubtablement, llegir és projectar-se en el text. Hi ha sempre, inconscientment o no, una projecció del propi bagatge en el moment de la lectura.”

La descodificació és la capacitat li permet a una persona llegir a un cert ritme i tenir la possibilitat de copsar els significats generals dels text. Aquesta capacitat és apresada, i depenent de com ens l’hagin ensenyada l’arribarem a dominar o no, perquè encara que sembli impossible, en certs ambients escolars, hi ha maneres de fer (també en diuen mètodes) que suposo que, de forma inconscient, afavoreixen que la mainada no sàpiga descodificar amb un cert ritme i velocitat, però s’asseguren que tot sigui molt divertit, això sí.

La descodificació: hi ha qui la considera poc innovadora

Hi ha centres que ni s’han plantejat que calgui que la mainada aprengui a descodificar o que hi hagi una relació amb la capacitat d’esdevenir lector hàbil, i si se n’adonen, ho arraconen com si fos un element secundari i superflu, els fa nosa perquè consideren poc modern i poc innovador això d’aprendre a descodificar totes les síl·labes de la llengua en totes les seves posicions, demana massa esforç, massa sistematització, massa constància, vaja que és una activitat poc divertida, poc festiva, poc imaginativa i diuen que poc creativa, i obliden la cara de felicitat i d’engrescament dels infants quan llegeixen (descodifiquen) una paraula i saben a què es refereix perquè l’han entesa, i l’han entesa perquè l’han poguda relacionar amb una paraula de la seva motxilla personal de llengua oral, i ja no diguem quan ja són capaços de llegir amb una certa desimboltura i ritme, i els veus engrescats, immersos i aïllats dins el món que els crea el text que tenen a les mans.

Els bescantadors de la descodificació també obliden, perquè sembla que no se’n senten responsables, de les conseqüències que té, per a molta mainada, el no haver fet un aprenentatge de la descodificació seriós i sistemàtic, i les dificultats lectores que tenen quan són més grans perquè no han treballat de manera acurada l’aprenentatge de la lectura (comencen a aparèixer clarament cap allà el Cicle Mitjà). Fins i tot és molt possible que es justifiquin dient coses com: “Jo ja vaig fer el que havia de fer, o el que em varen dir que s’havia de fer, si no en saben més no és responsabilitat meua, després han tingut altres mestres.”, i no tenen en compte que la fortalesa d’un edifici depèn de la fortalesa dels seus fonaments i de les seves estructures.

Aquestes persones, tan innovadores que es justifiquen des del “mètode” i des de “he fet el que em varen dir”, no voldrien per a elles les dificultats lectores que tenen la mainada, perquè elles solen ser bones lectores. Així és molt fàcil “experimentar” amb d’altres, i fer-ho des d’una posició dominant, la del docent aliat amb el mètode i amb la

seguretat que mai s'establirà cap mena de relació entre el mètode emprat i els resultats, entre d'altres raons perquè mai s'ha fet un seguiment seriós d'uns quants cursos i els seus efectes en la mainada, perquè el departament d'educació, que és la seva responsabilitat, en aquest aspecte, és sord i cec. Ha decidit, des de fa temps, adoptar una determinada manera de fer i sembla que no està disposat a admetre que hi hagi una relació entre el mètode, les activitats que se'n deriven i els resultats.

La motxilla personal de llengua oral

Entrem en l'altra capacitat indispensable, l'oralitat, la paraula. En un altre punt, un xic més endavant, hi entra en joc l'altra component indispensable per a poder arribar a ser lector, les paraules, (p.24): "Ja hem arribat on volia anar a parar, això és, a les operacions que nosaltres fem amb les paraules."

Aquesta capacitat és de molt lenta adquisició, és de tan lenta adquisició que no acabem mai d'adquirir-la, i és la que conforma la nostra motxilla personal de llengua oral. La paraula ens ha fet humans i és la nostra motxilla personal de llengua oral (que anem omplint al llarg de tota la vida) la que ens permet entendre el que escoltem, o expressar el que desitgem, ja sia oralment o per escrit. El límit de la nostra capacitat de comprensió i d'expressió som nosaltres mateixos, perquè depenem de la nostra motxilla de llengua oral.

L'escola, els infants i la llengua oral escolar

Un dels "petits" inconvenients que hi ha al nostre món educatiu és que poca gent s'adona que si la mainada no disposa d'una bona motxilla de llengua oral escolar, el seu pas per l'escola quedarà molt limitat, perquè moltes de les possibilitats els seran del tot inabastables, les paraules els seran incomprensibles, no les entendran, o bé no seran capaços de fer-les servir per expressar-se oralment i, encara menys, per escrit.

Ara bé, seria lògic suposar que si la motxilla personal de llengua oral escolar d'un infant és tan important, quan entra a l'escola es procurarà potenciar-la i ajudar-lo a anar-la omplint cada dia, a tothora, de mica en mica, i habituant-lo a escoltar, a preguntar, a cercar, a ampliar, a ser curiós i tafaer i, sobretot, a parlar, a parlar molt, i a escoltar molts contes, cantar moltes cançons, aprendre molts poemes, ... però no és així, l'escola i tot el sistema educatiu estan centrats en potenciar l'escriptura, com si fos possible el que és impossible, perquè és impossible escriure si no es disposa d'una rica i ben farcida motxilla de llengua oral escolar i d'unes estructures lingüístiques ben fonamentades, tret de les quatre paraules que fan la felicitat de mestres, pares i avis, i el que acabo de dir per l'escriptura serveix, també, per la lectura.

Perquè, com deia Borges (p.43): "el libro es una extensión de la memoria y de la imaginación." De l'escriptor i, sobretot, del lector. I poca memòria i poca imaginació s'hi poden posar si no s'entén el que s'està llegint, i cada dos per tres es troben

paraules que no se sap què volen dir o estructures que es consideren estranyes, i això passa quan no es tenen a la motxilla personal de llengua oral en aquella llengua.

És absolutament cert que (p.45)“...la lectura significa comunicació. Comunicació de l'autor amb el lector. L'autor escriu per ser llegit i el llibre no existeix com a element de comunicació fins que és llegit, això és, a partir del moment que el significat es torna significat a través de la descodificació. Comunicar és descodificar un missatge i la transformació del significat (llibre) en significat té un nom exacte: lectura”.

En un lloc hi ha una pregunta preocupant: (p.55) “... ens ensenyen a llegir?”, la meua resposta és clara: NO. La majoria dels centres es queden a mig camí i no pas perquè no procurin que la mainada no sàpiga descodificar i no treballin la descodificació, tret d'alguns, tal com deia abans, que no és la seva prioritat, perquè no fa modern ni innovador, però la majoria sí, encara que la segona part, la motxilla personal de llengua oral escolar, tret d'algunes escoles, poques, NO es treballa, o es treballa molt poc sistemàticament.

Què hi podria fer l'escola?

Potser hauríem de preguntar-nos què podria fer l'escola per tal que TOTA la mainada disposés de les dues capacitats bàsiques per esdevenir lectora hàbil: una bona capacitat de descodificació (que és el que es treballa, parcialment, ara) i una bona motxilla personal de llengua oral escolar, perquè els permetria, de retruc, aprofitar el ventall de possibilitats que el sistema educatiu els posarà ara a l'abast, i més endavant la societat.

Quan Martí i Pol, molt sàviament diu (p.53): “Nosaltres ben mirat, no som més que paraules, i amb les paraules teixim la nostra realitat, l'ordinària i l'extraordinària” ens descriu el que és l'ésser humà: paraula. Si reconeguéssim que som paraula i que és a través de les paraules que ens construïm i que construïm la nostra realitat, potser la majoria de les persones i sobretot dels docents, posarien per davant de tot que la mainada disposés la millor motxilla personal de llengua oral escolar possible, i entendrien que l'escriptura i la lectura no són res més que una continuació, una conseqüència, una emanació del fet de disposar d'una motxilla de llengua oral escolar ben farcida i rica.

A vegades infantilitzem massa l'entorn de la mainada, perquè és cert que (p.55) “Difícilment es pot ensenyar a llegir si no és llegint i comunicant aquest acte de lectura que, sense cap mena de dubte, és el principal acte a realitzar a l'hora d'acabar-se amb el missatge literari, amb un text, amb la literatura.”, i la literatura ho pot abastar quasi bé tot: contes, llegendes, teatre, cançons, poemes, novel·les, històries ..., o sia que no hi ha cap excusa per a no presentar textos literaris.

Com si res no hagués canviat

Per molta innovació que hi hagi, la majoria dels centres estan treballant, encara, amb els paràmetres d'abans de l'allau immigratòria que ens ha fet passar dels sis milions als set i mig en quinze anys, i que ha fet caure el nivell oral de la majoria de la mainada al nivell llindar, nivell que és del tot insuficient per a poder seguir una escolaritat amb possibilitats d'aprofitar el seu pas pel sistema educatiu, secundària inclosa.

Com podem pretendre que un infant que arriba a P3 i que porta una llengua i una cultura familiars, poc o molt, diferents de les que li proposa l'escola, pugui amarar-se de tot el que se li presenta, si no ho entén. El primer que cal és ajudar-lo a anar-se dotant de la llengua oral escolar, i això s'ha de fer de forma intensiva i extensiva, perquè fins que no disposi d'una rica comprensió oral, i fins que no sigui capaç de fer servir aquestes noves paraules per expressar-se oralment, de poca cosa li servirà res més. Aquest objectiu es pot portar perfectament a terme i fer-ho de tal manera que, encara afavoreixi més, i molt, a tots els infants que ja coneixen la llengua oral escolar.

¿Com podem ser tan cecs i tan poc empàtics amb les necessitats de TOTS els nostres infants (independentment de la seva cultura familiar), i com poden existir i aplicar-se mètodes (que en diuen pedagògics), sense tenir en compte la necessitat bàsica i fonamental, per a la mainada, com és l'adquisició d'una motxilla de llengua oral escolar el més ben farcida i rica possible?

Però no, l'escola, a Infantil, continua procurant que la mainada aprengui a llegir i a escriure, sobretot a escriure, i com a resultat tenim que en surten no-lectors i no-escriptors, senzillament, són mainada que no poden entendre el que llegeixen (descodifiquen) i els manquen paraules per a comunicar el que podrien pensar, i que no ho poden fer perquè no troben les paraules que els haurien de servir de suport al seu pensament. Sense paraules no hi pot haver pensament i, per acabar-ho d'arrodonir també els cal disposar d'estructures lingüístiques per a donar-li forma. El límit del nostre pensament sempre és la nostra motxilla personal de llengua oral.

L'escola ho hauria de tenir en compte

No som conscients del que representa l'escolarització per a un infant que al seu entorn familiar hi ha pocs al·licients intel·lectuals o que és d'una cultura diferent. Ell no ha triat la seva família i aquesta no ha triat les seves condicions econòmiques i, moltes vegades, tampoc ha pogut triar a on faria arrels, i tot plegat és un bon trasbals per als nostres alumnes i, encara més, si no tenim en compte que l'infant, per a comunicar-se, li cal disposar del codi oral del lloc on està escolaritzat, perquè sense aquest codi, format de paraules i estructures, és com si fos sord i mut i, per tant, a part d'acollir-lo i procurar-li el més bàsic, la primera cosa que necessita és entendre les paraules més usuals de seu entorn i, algunes, saber-les expressar, paraules per a poder dir allò que li passa, com és anar a fer riu, tenir gana, estar content o estar trist, saber què ha de fer i com ho ha de fer, ... (i això seria només una part mínima del nivell llindar i, per tant,

del tot insuficient), però l'escola no pensa igual i, ràpidament a través del nom (com sempre, molt anglosaxó, això del nom escrit), el posa davant de l'escriptura i la seva conseqüència, la lectura, i per aquell infant tot li és costa amunt i les seves grans potencialitats d'aprenentatge queden escapçades per la no prioritització, de forma sistemàtica, del domini de la llengua oral escolar.

Ja sé que hi ha qui diu que ja es treballa l'oralitat, jo diria que es pensen que es treballa, o sinó que, cronòmetre en mà, els qui dubten del que afirmo ho comprovin durant una setmana. ¿Quantes estones passen la mainada de P3, P4 i P5 amb un llapis, una pintura o un retolador a la mà, i quantes en passen escoltant o explicant contes, cantant cançons, aprenent poemes i recitant-los davant els companys, explicant el que porten posat o el que porten per esmorzar o per berenar, i si els agrada, o què hi ha al dibuix i quins colors hi ha, o fent teatre, o què han fet al pati, o si estan contents o tristois i perquè?,... i s'adonaran que la prioritització no és la llengua oral.

Per a molts no, per alguns sí

Després ens estranyarem que hi hagi molta mainada que no escolti, que no participi, que no entengui el que llegeix o que escrigui de forma desastrosa, i no sé perquè ens estranya si han estat les nostres prioritats i les activitats que se n'han derivat, que els han portat a aquests carrerons sense sortida, bé, de sortida per a uns quants sí que n'hi ha hagut, i són aquells que tenen una família o un entorn que se'n preocupa i que pot complementar la tasca de l'escola i donar-los-hi suport, però la resta, la majoria, els qui depenen absolutament del que es fa a l'escola, aquests, es queden sols perquè l'escola no ha estat dissenyada per a les seves necessitats i capacitats.

Mentre el sistema educatiu no prioritzi de forma sistemàtica, des de P3 fins a l'acabament de l'escolaritat obligatòria, la llengua oral escolar, no s'aconseguirà que la mainada, quan acabi, disposi de les eines i capacitats suficients per entendre el que escolti, comprendre el que llegeixi i comunicar-se en català, oralment i per escrit, de forma socialment correcta.

I tot plegat hauria de començar a Infantil prioritzant de forma sistemàtica la llengua oral escolar, però seguim entossudits a donar preeminència a un mètode que no respecta els ritmes dels infants, perquè si ho fes, mai, demanaria a cap infant que escrivís o llegís abans no disposés de les capacitats per a fer-ho de forma eficient i sense patir-hi, o sia cap el ventall d'edat que va dels cinc anys i mig als set-vuit, i no només això, sinó que també l'hauria preparat adequadament abans, que no vol pas dir haver-lo fet escriure, perquè se'l pot preparar, i molt bé, sense fer-lo escriure per a res, ja ho farà ell quan estigui a punt, amb l'afegit que la preparació per a l'escriptura també li serviria per a preparar tranquil·lament la lectura perquè són les dues cares d'una mateixa moneda i no es poden separar, encara que regeixin ritmes diferents.

Si es prioritzés de forma clara i sistemàtica la llengua oral escolar, potser el no saber, el no ser capaç de ..., no anirien lligades a la situació socioeconòmica i cultural de les famílies, i la pobresa i la marginació començarien a deixar de ser hereditàries, perquè l'escola hauria creat un ambient que hauria permès que TOTA la mainada es dotés d'un cap ben moblat, amb un gran domini de la llengua, i tornaria a ser un motor de canvi i de cohesió social.

Felip Ponsatí

Catalunya, estiu de 2020